

УПУТСТВО ЗА ПИСАЊЕ ИЗВЕШТАЈА О ОЦЕНИ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

I ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ
1. Датум и орган који је именовao комисију Комисију за преглед и оцену докторске дисертације коју је предала мр Александра Радовановић именовало је Наставно-научно веће Филолошког факултета Универзитета у Београду на седници одржаној 27. априла 2016. године.
2. Састав комисије са назнаком имена и презимена сваког члана, звања, назива уже научне области за коју је изабран у звање, датума избора у звање и назив факултета, установе у којој је члан комисије запослен:
1. др Ивана Трбојевић Милошевић, доцент (2015), уже научна област: Англистика, Филолошки факултет Универзитета у Београду, ментор
2. др Јелена Вујић, ванредни професор (2012), уже научна област: Англистика, Филолошки факултет Универзитета у Београду
3. др Александар Милановић, ванредни професор (2014), уже научна област: Српски језик, Филолошки факултет Универзитета у Београду
II ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ
1. Име, име једног родитеља, презиме: Александра, Мирољуб, Радовановић
2. Датум рођења, општина, република: 16. новембар 1976. Крушевац, Република Србија
3. Датум одбране, место и назив магистарске тезе: 14. октобар 2008. Београд Изражавање динамичке модалности у енглеском и српском језику
4. Научна област из које је стечено академско звање магистра наука: Филолошке науке, Наука о језику - енглески језик
III НАСЛОВ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ: „Модална значења средстава за изражавање футуралности у енглеском и српском језику“
IV ПРЕГЛЕД ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ: Навести кратак садржај са назнаком броја страна поглавља, слика, шема, графикона и сл.
Докторска дисертација мр Александре Радовановић садржи 352 штампане странице са библиографијом не рачунајући изјаве о ауторству и биографију кандидаткиње. Грађа је, након резимеа на српском, енглеском и руском језику и <i>Садржаја</i> , подељена на следећа поглавља: 1. <i>Увод</i> (стр. 1-9); 2. <i>Појмовна категорија футуралности</i> (стр. 10-144); 3. <i>Систем средстава за изражавање футуралности у енглеском језику</i> (стр. 145-255); 4. <i>Систем средстава за изражавање футуралности у српском језику</i> (стр. 256-330) и 5. <i>Закључак</i> (стр. 331-336). <i>Литература</i> (стр. 337-352) садржи 190 јединица како новије тако и старије литературе релевантне за савремена проучавања глаголских времена и модалности. Дисертација садржи укупно 11 табела и 10 слика. Од тога се у другом делу рада налази 9 слика, 2 представљају илустрације кандидаткиње, и 6 табела других научника релевантних за садржај рада. Закључне напомене наредна два дела дисертације садрже по два

табеларна приказа резултата анализе.

V ВРЕДНОВАЊЕ ПОЈЕДИНИХ ДЕЛОВА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

Своју докторску дисертацију мр Александра Радовановић почиње уводним делом (стр. 1-9) у коме представља предмет истраживања, даје кратак преглед досадашњих истраживања о језичким средствима која су у фокусу рада, и спецификује циљеве и методе рада. Централни став је да искази са референцом на будуће време испољавају бројна модална значења у зависности од контекста употребе, те се примарни постављени циљ односи на одређивање формално-граматичких средства које говорници употребљавају при указивању на будуће догађаје, као и навођење, категорисање и класификовање њихових модалних значења. Корпус исказа на којима је спроведено истраживање сачињен је на основу претраге већ постојећих корпуса: Британског националног корпуса (*British National Corpus*) и корпуса савременог српског језика (*СрпКор2013*). Анализом су првенствено обухваћени примери употребе средстава у простим реченицама у којима се реферира на време након тренутка говора. Рад представља контрастивно истраживање, те је други примарни циљ рада да се одреде сличности и разлике у начинима реферирања на будућност у испитиваним језицима, као и сличности и разлике међу модалним значењима средстава за изражавање футуралности. Истраживање има првенствено квалитативан (дескриптивни и контрастивни) карактер и допуњено је релевантном квантитативном анализом. Како семантичка и синтаксичка сложеност категорије онемогућава базирање приступа на само једној лингвистичкој теорији, у раду је примењен еклектичан лингвистичко семантички приступ.

Друго поглавље рада посвећено је *категорији футуралности* (стр. 10-144) и представља теоријски део рада у коме се формулишу и образлажу ставови релевантни за анализу која следи. Сачињено је од 4 систематично вођена потпоглавља. Кандидаткиња полази од одређења и разматрања глаголских категорија у функцији изражавања семантичких категорија темпоралности и модалности (глаголског времена, аспекта и начина) (стр. 10-34). Како је међузависност наведених категорија есенцијална основа приступа у раду, описивању и испитивању сложене интеракције наведених граматичких категорија, која постоји на више језичких нивоа, посвећено је потпоглавље *Глаголске категорије и модалност* (стр. 35-79) које следи. Наиме, сложеност односа категорија у оквиру односа времена, аспекта и модалности, како исправно примећује кандидаткиња, управо је најизразитија приликом реферирања на будућност, што даље директно упућује на разматрање питања теоријског статуса футура као најистакнутијег формалног средства за изражавање футуралности. Како би понудила одговор на то питање, кандидаткиња у овом делу рада наводи и разматра аргументе понуђене првенствено у англистичкој литератури (*Морфолошки критеријум, Дијахронијски аргумент, Плурализам средстава за изражавање будућности, Полисемичност средстава*) посебно истичући *Концептуални аргумент* који узрокује фундаменталну разлику између футуралности и осталих темпоралних домена у погледу епистемичног и метафизичког карактера, а која је прво истакнута у оквиру логике (стр. 57-78). Централне ставове релевантне за тему рада, укључујући и став према футуру, ауторка базира на увидима у старије референтне радове англистичке и општелингвистичке литературе (нпр. Jespersen, 1924; Fries, 1927), али и у читав низ савремених истраживања из области теоријске и контрастивне лингвистике (нпр. Lyons, 1977, 1995; Celle, 2005; Salkie, 2010) као и граматичке литературе (нпр. Quirk et al, 1985; Viber et al, 1999; Declerck, 2006; Huddleston & Pullum, 2002, 2005) на коју се позива у дисертацији и коју коментарише у складу са обрађиваном темом. Након осврта на везу између између футура, глаголског начина и модалности, у закључном коментару кандидаткиња наводи да размотрени аргументи упућују на искључивање овог глаголског облика из система глаголских времена, те образлаже зашто футур посматра као само једно од средстава које говорник има на располагању за указивање на будућност, и као дела комплексног система које поседује специфичне (модалне) одлике које детерминишу његову употребу и тумачење исказа који га садрже (стр. 79).

Треће потпоглавље фокусирано је на само одређење појмовне категорије футуралности (стр. 80-105). Кандидаткиња полази од базичних семантичких појмова и концептуалних категорија који се у литератури појављују како при навођењу одређујућих карактеристика модалности тако и при давању општих запажања о изражавању будућности, и те појмове смешта у основу семантичког одређења футуралности. Из тог разлога, у оквиру потпоглавља *Модалност, футуралности и сродни концепти и појмови*, детаљније разматра: *Семантику могућих светова; Реалис и иреалис; Фактивност, фактуалност и тврдњу; Субјективност и интересубјективност*. У закључној напомени кандидаткиња примећује да се, услед сличних појмовних обележја и сродних одређујућих појмова, категорија футуралности сматра функционално и семантички блиском категорији модалности која као таква мора имати свој специфичан језички израз. На том запажању базира поглед на темпоралну категорију футуралности као на појмовну категорију која заузима област преклапања категорија модалности и темпоралности, што условљава и приступ одређењу ове категорије на начин близак одређењу категорије модалности као и могућност описивања семантичких компоненти средстава у терминима модалних појмова.

Овај приступ детерминише и аналитички апарат који кандидаткиња потом примењује при дескриптивној анализи. Формулисању и представљању семантичко-прагматичких обележја којима се одликују

средства за реферирање на будуће време посвећено је наредно потпоглавље (стр. 106-143). Проналазећи смернице за анализу значења у приступу који је понудио Lyons (1977), према коме је логичка структура исказа значајна за опис значења, као и у увидима начињеним у оквиру когнитивне лингвистике, језичке типологије и дескриптивне граматике, следећа својства су издвојена као критеријумска и детаљно размотрена:

- *Нефактуалности и неасертивност* (стр. 108-112). Овај критеријум узет је као централни при чему је термином нефактуалност обухваћена неодређеност у погледу фактуалности, тј. релативна фактуалност, што је у складу са погледом логичара на отворену будућност према коме се догађај може сматрати отвореним у погледу реализације, али и могућа актуализација у свету који у тренутку говора није фактуалан;

- *Модална значења* (стр. 113-137). Кандидаткиња при дефинисању овог критеријум полази од увида о семантичким описима израза за будућност понуђених у типолошким студијама и дескриптивним граматикама, али које посматра кроз призму модалности и долази до централне поделе на два типа значења: епистемичког и волитивног. Епистемичким значењем обухвата значења предиктивности и предиктабилности, а саму епистемичку модалност посматра као скаларну категорију која се од нужности преко вероватноће креће до могућности. Скаларну природу ауторка истиче и у оквиру волитивних значења у оквиру којих, уз јаку и слабу волитивност, наводи и интенционалност као прелазну категорију. Како би тип модалног значења при анализи био адекватно одређен, кандидаткиња један одељак посвећује *Одређивању типа модалног значења* (стр. 129-131) а потом и разлици између *Субјективне и објективне модалности* (стр. 132-137).

- *Опредељење говорника или субјекта исказа према пропозиционом садржају* (стр. 138-141). Овим критеријумом ауторка обухвата опредељење говорника према епистемичком статусу пропозиције, али и опредељење говорника према пожељности радње, тј. деонтичко опредељење.

- *Илокуциони потенцијал* (стр. 141-143). Ово својство одређено је као могућност да у одређеном говорном догађају, када су задовољени одговарајући услови прикладности, исказ поседује одређену илокуциону силу и буде интерпретиран као одређени илокуциони чин.

Треће и четврто поглавље чине централни део дисертације у којима кандидаткиња испитује изражавање футуралности у енглеском и српском језику, при чему граматички ниво тумачења није занемарен али је анализа следствено теми раду првенствено усмерена на семантички и прагматички ниво.

Треће поглавље поглавље посвећено је опису *Система средстава за изражавање футуралности у енглеском језику* (стр. 145-255). Кандидаткиња анализира идентификована формално-граматичка средства категорисана на следећи начин:

Модални глаголи:

Глагол WILL (стр. 145-190)

Глагол SHALL (стр. 191-200),

Глаголи WILL и SHALL са прогресивним инфинитивом (стр. 200-208),

Глаголи WILL и SHALL са перфективним инфинитивом (стр. 208-210);

Полумодали и модални идиоми:

BE GOING TO (стр. 210-229)

BE ABOUT и TO BE TO (стр. 230-235),

Садашња глаголска времена:

Прост презент (стр. 237-247)

Садашњи прогресив (стр. 247-252).

Највећи део поглавља разумљиво посвећен је анализа глагола *WILL*, који и јесте у фокусу бројних претходних истраживања и анализа и предмет опсежне дебате у англистичкој литератури. Стога, поглавље отпочиње разматрањем питања теоријског статуса овог глагола у складу са претходно размотреним и усвојеним ставовима при чему кандидаткиња наводи и разматра увиде понуђене у традиционалној и савременој теоријској и граматичкој литератури. Потом следи опис семантичко-прагматичких обележја исказа који садрже овај модал заснован на примерима употребе у реалним контекстима. Услед фреквентности употребе, ово средство, према мишљењу кандидаткиње, испољава најшири спектар нијанси модалних значења одређених као: предиктабилност, епистемичка нужност, епистемичка вероватноћа, епистемичка могућност, слабо волитивно значење, интенционалност и јако волитивно значење. У оквиру илокуционог потенцијала разматрају се директивни и комисиони искази. Исти приступ примењен је и при анализи осталих средстава. Свако средство је испитано у складу са постављеним критеријумима уз ограду кандидаткиње да се не очекује да свако средство испољава сва својства. При анализи истакнуте су и детерминишуће нијансе значења и ограничења употребе. Где је то потребно, сличности и разлике у употреби и модалним значењима испитиваних средства размотрене су у засебном одељку (нпр. *BE GOING TO* и *WILL/SHALL* (стр. 226-230)). Примери који поткрепљују анализу у овом, као и у осталим деловима рада, део су сачињеног корпуса, а где је потребно неки су преузети из релевантне литературе уз доследно навођење извора. Спроведена анализа у овом делу рада илустрована је са укупно 203 примера. Семантичко-прагматичке одлике исказа са наведеним средствима које представљају резултат спроведене анализе табеларно су приказани у закључној напомени. Док сва средства, осим садашњег прогресива, испољавају епистемичко предиктивно значење, значење предиктабилности приписано је глаголу

WILL у комбинацији са простим, прогресивним и перфективним инфинитивом. Волитивно значење испољавају следећа средства: оба модала употребљена са простим или прогресивним инфинитивом, полумодални и модални идиоми и садашњи прогресив. У директивним говорним чиновима употребљавају се модални праћени простим инфинитивом, као и полумодални и модални идиоми, док се у комисивима не употребљавају модални идиоми али се употребљава и садашњи прогресив. Кандидаткиња, међутим, у табеларни приказ не увршћује одлику изражавања опредељења према пропозиционом садржају јер, како сматра, ова одлика директно осликава модални став говорника или субјекта у односу на (предвиђени) будући догађај, те ову одлику средстава скаларно приказује. Табеларним приказом кандидаткиња представља и резултате квантитативне анализе који се тичу процентуалне заступљености модалних значења исказа у корпусу дисертације.

Четврто поглавље нуди дескрипцију Система средства за изражавање футуралности у српском језику (стр. 256-330). Анализом су обухваћени глаголски облици категорисани на следећи начин:

Глаголски начин:

Футур I (стр. 256-297)

Футур II (стр. 298-307)

Глаголско време и аспект:

Презент (стр. 308-320)

Претритална времена (стр. 321-329)

И у овом делу кандидаткиња анализира средства на исти начин као у претходном делу примењујући исти формулисани аналитички апарат. Већ наведени приказ садржаја поглавља указује на то да кандидаткиња футуру I прилази на начин који није у складу са дескриптивном и нормативном традицијом у србистичкој литератури. Из тог разлога, и ово поглавље отпочиње разматрањем статуса овог глаголског времена, тачније разматрањем оправданости постављања питања увршћивања футура у модалну категорију. У том смислу разматра поглед на глаголско време и модалност у науци о српско(хрватско)м језику, а своје опредељење поткрепљује и разматрањем структуре глаголског облика. У оквиру епистемичких значења разматра значење предиктабилности које изражава футур I глагола БИТИ, као и значења епистемичке нужности, епистемичке вероватноће и епистемичке могућности, и, свакако, волитивна значења. Остала средства анализирана су на исти начин уз приписивање одговарајућег типа значења. Анализу у овом делу рада поткрепљује 131 пример употребе испитиваних средстава. Као и у претходном поглављу, и у овом делу рада у закључној напомени кандидаткиња табеларно приказује размотрене одлике средстава, која су потом и рангирана на епистемичкој скали извесности у односу на степен опредељења говорника/субјекта према пропозиционом садржају, као и процентуално исказана модална значења идентификована у исказима са описаним средствима. Док значење предиктивности испољавају сва средства у значењу предиктабилности употребљавају се само футур I и презент глагола имати. Волитивно значење не испољава само футур II. Овај глаголски облик какоа нализа уторке показује не налази се ни у говорним чиновима комисивима и директивима у којима се могу наћи сва остала средства.

Пето поглавље доноси Закључак (стр. 331-336). Како се свако поглавље, као и потпоглавља теоријског дела рада, завршава закључним напоменама, ово поглавље представља концизну и прегледну рекапитулацију постигнутих резултата.

VI Списак научних и стручних радова који су објављени или прихваћени за објављивање на основу резултата истраживања у оквиру рада на докторској дисертацији уз напомену:

Навести називе радова, где и када су објављени. У случају радова прихваћених за објављивање, таксативно навести називе радова, где и када ће бити објављени и приложити потврду о томе.

VII ЗАКЉУЧЦИ ОДНОСНО РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Спроведено истраживање доприноси потпунијем разумевању начина изражавања будућности на теоријском, дескриптивном и контрастивном плану јер као основни резултат има свобухватан опис средстава за изражавање футуралности у енглеском и српском језику и њихових модалних значења. У том смислу, ово истраживање потврђује и допуњује неке претходна истраживања у вези са разматрањем семантике глаголских облика за изражавања будућности, првенствено футура, као и модалности и истовремено даје допринос расветљавању веза између формалних и семантичких категорија.

Резултати дисертације Александре Радовановић представљају вредан допринос проучавању глаголских система испитиваних језика и сагледавању њихових специфичности, нудећи корисне увиде о сличностима и

разликама међу испитиваним средствима унутар језика - сагледаним из угла модалности. Уз то, резултати анализе указују на сличности и разлике између анализираних језика. У том погледу, кандидаткиња таксативно наводи 9 уочених сличности међу системима средстава и начину изражавања футуралности у испитиваним језицима које се укратко односе на: структуру, семантику и развој футура у наведеним језицима; присуство већег броја средстава за реферирање на будућност; сличност система формалних средстава; формалну везу између презента и реферирања на будућност; дијахронијски развој средстава; висок степен семантичке еквиваленције средстава у разматраним језицима који се тиче типова изражених модалних значења; мотивисаност избора средства опредељењем говорника или субјекта према пропозиционом садржају; и, у целини узев, на тесну испреплетаност модалних и темпоралних елемената увек када је реч о реферирању на будућност у овим језицима. Наведене сличности суштински поткрепљују досадашње налазе типолошких студија. Уочене разлике тичу се броја средстава као и употребе претериталног глаголског облика за изражавање догађаја који ће тек (могуће) уследити на шта се не наилази у енглеском језику. Резултати анализе имају могућност практичне примене у настави енглеског и српског језика.

VIII ОЦЕНА НАЧИНА ПРИКАЗА И ТУМАЧЕЊА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА НАПОМЕНА:

Мр Александра Радовановић се у својој дисертацији ухватила у коштац са темом која представља место сукоба припадника различитих школа у лингвистичкој семантици и филозофији језика англофоне провенијенције – а то је одређење статуса футуралности као семантичке или формалне категорије, као и статуса средстава за изражавање футуралности ; с друге стране, на нашим просторима ова тема већ прилично дуго измиче ближој пажњи истраживача .У том смислу, ова дисертација представља веома вредан допринос науци о језику, како због детаљног и критичког приказа литературе у вези са овом језичком појавом, тако и због темељног аналитичког поступка који је у дисертацији спроведен, а који, у коначном резултату баца ново и другачије на систем средстава за изражавање футуралности у енглеском и српском језику и класификацију њихових модалних значења.

X ПРЕДЛОГ:

На основу укупне оцене дисертације, комисија предлаже Наставно научно већу Филолошког факултета и Већу друштвено-хуманистичких наука Универзитета у Београду да прихвати позитиван извештај Комисије за преглед и оцену докторске дисертације коју је мр Александра Радовановић предала под насловом „Модална значења средстава за изражавање футуралности у енглеском и српском језику“ и позове кандидаткињу на усмену одбрану пред Комисијом у истом саставу.

ПОТПИСИ ЧЛАНОВА КОМИСИЈЕ

1. Доц.др Ивана Трбојевић Милошевић
2. Проф.др Јелена Вујић
3. Проф.др Александар Милановић